

NAŠI ZAPISKI.

SOCIALNA REVIIJA.

Št. 6. (Junij)

LETO IX.

VSEBINA:

UVODNIK. — *DR. H. TUMA*: SEKSUELNI PROBLEM.
— *ŠTEBI ALOJZIJA*: SOCIALIZEM IN MODERNO
ŽENSKO GIBANJE. — *DR. V. ADLER*: RAZMERJE
NEMŠKE SOCIALNE DEMOKRACIJE NAPRAM
BRATSKIM STRANKAM V AVSTRIJI. — *DR. M.*:
INTELIGENČNI PROBLEM. — *PREGLED*: IZ ČASO-
- - - PISOV IN REVIJ. — LITERARNI. - - -

UREDNIK IN IZDAJATELJ: Dr. ANT. DERMOTA V GORICI.

- - - LASTNIK: KONZORCIJ NAŠIH ZAPISKOV. - - -

V GORICI 1912.

TISKA: „GORIŠKA TISKARNA“ A. GABRŠČEK.

Naši Zapiski izhajajo vsakega 1.
v mesecu.

Naročnina: Za Avstro - Ogrsko
za vse leto 5 K s poštnino vred,
za pol leta in za četrť leta so-
razmerno; za Nemčijo 5 K 80 v.,
za ostale države 6 K 40 v. —
Posamezna številka 42 v.

Rokopisi in časopisi v zameno
naj se pošiljajo na uredništvo,
naročnina in reklamacije pa na
upravo Naših Zapiskov v Gorici.

Čitateljem „Naših Zapiskov“

uljudno priporočam svojo knjigoveznico za vsako-
vrstna naročila v mojo stroko spadajočih del. —
Izdelujem tudi vsakemu ukusu ugajajoče okvirje
za podobe i. t. d., ter jamčim za solidno in točno
- - - - - postrežbo po zmernih cenah. - - - - -

Anton Zupančič,
knjigovez,
Ljubljana, Slomškova ul. 31.

Ali naj citiramo znani rek o denunciantih? Kakor bi bil citat umesten, neprilichen bi slovenski politični gospodi ne bil; te gospode se namreč ne prime nič več, če ji očitata kaj hudega. Zakaj bi ji torej očitali?

Nehote se človek ozira po slovenski domovini in oko išče mož, ki smo svoje čase vendarle imeli o njih dobro mnenje. Možje, ki so imeli veljavno besedo v svoji stranki, ker so imeli močno misel, — kje so danes? Ali njihova beseda nič več ne zaleže, ali so se povsakdanjili? Ali je ideja res prišla tako ob veljavo in moč, da morajo inteligentni ljudje tekMOVATI s političnimi kričači in se posluževati v svojem političnem delu najpodlejših in najumazanejših sredstev?

Nič ne rečemo — ne podcenjujemo tega vsakdanjega kričastva in demagoštva; priznavamo mu celo, da ima nenavadne duševne zmožnosti, s kakršnimi bi se moglo uveljaviti celo pri večjem narodu, nego je slovenski. Vemo dobro, da svojo duševno potenco izrablja jako spretno, tako da svojega nasprotnika kar najbolj v živo zadene in rani. Toda zaraditega še ne cenimo takega političnega dela in nam tudi ne imponira. Nasprotno, z gnusom in studom se obračamo proč!

Pa resnično — kje so tisti močni posamezniki, ki so ustvarili organizacijo gospodujoče stranke, ki so ji dali življensko silo? V deželi kranjski gospodarijo Lampe, Pegan, Zajec. Radi bi nas prepričali, da je to gospodarstvo vzorno, — saj je tudi — po slabi strani, vsaj v političnem oziru. Človek pa, ki se spominja boljših časov in boljših mož, vprašuje, kaj je z dr. Krekom? Da bi se bil njegov vpliv v stranki skrčil, ne verujemo. Torej se je le mož sam izpremenil, če dopušča — magari le molče — da se tako godi v kranjski deželi. Ali pa se ni niti izpremenil, marveč se je šele — pokazal? Človeška natura je komplicirana — zakaj naj bi bilo to izključeno? Dejstva, ki jih vidimo na Slovenskem, se ne dajo utajiti; dr. Krek je še vedno gonilna sila v gospodujoči stranki — torej mora vedeti za to, kar se godi, in mora tudi za to odgovarjati.

Usodno bi bilo zanj in za stranko, če se je ponižal in stopil na nivo Pegana in Zajca. Ta nivo spravlja stranko ob ugled, izpodkopuje ji pa tudi moč — prav pri korenini. Nam za to ni žal! Priznavamo pa naravnost, da je bila takrat, ko se je stranka borila za politično moč v deželi, njena politika zasnovana v resnici na široko in na globoko: za naše razmere je bila to velikopotezna politika. Za to je govorilo vztrajno delo in trpljenje, s katerim so premagovali vse ovire, dokler ni prišel »veliki moment« in dokler niso dosegli cilja. A kakšna je ta politika sedaj? Vse kaže, da je »veliki moment« našel majhne ljudi! Vsaj njih dela so taka, da jih ne moremo ceniti visoko. Preje so snovali in izvrševali akcije, sedaj se pa njih politika izčrpava v sekaturah in šikanah. Malenkostni so postali. Maščevalnost jih je prevzela — strast, ki je le v majhnih ljudeh. Ideja jim ne zbira in ne združuje več pristašev — sedaj jih le še s silo držijo skupaj. Moč, nasilje so postavili na mesto ideje. Koliko časa more to trajati? Vsaka veriga se obrabi; tudi duševne vezi ne držijo večno. Tiransko je pa geslo: »Oderint, dum metuant!« A vsem tiranom so bili še izpodmaknjeni stolci — niti papeži niso mogli delati izjeme.

Moč imajo v deželi, do dna jo hočejo izrabiti; že prav. Drugo vprašanje je pa, če je pametno — da ne govorimo po nepotrebnem o pravičnosti pri klerikalcih — da se hoče ta oblast izkoristiti in utrditi na način, ki se vsem poštenim ljudem zdi umazan in nehoneten, in če se v to svrho izrablja tudi prilika, struja, oseba, ki vsled svoje brezpomembnosti in neznatnosti ne bi mogla in smela pri političnih dobitih take važnosti. Konkretno povedano: ali se je bilo vredno mazati z ovaduštvom zaradi septemberskih dogodkov iz l. 1908? Sedaj po štirih letih? Ni bilo bogme!

Najsibo sodba o teh dogodkih kakršnakoli, mi smo jih obdruževali in ocenili po pravem pomenu že l. 1908. Takoj takrat smo povedali, da se bomo še vsi kesali zaradi tistih demonstracij. In v resnici so bili najbolj zadeti oni, ki so jim pripisovali največji »narodni« pomen. Malo je dogodkov v slovenski politični zgodovini, ki bi bili rodili tako slabe posledice, kakor ti izgredi.

Najsibo pravi namen, ki ga hočejo klerikalci s to najnovejšo denunciacijo doseči, kakršenkoli, po našem mnenju pač ni bilo smyredno da bi se pozabljenemu, odpravljenemu prestanemu narodnemu radikalizmu iznova dajal nekakšen pomen. Politično to gotovo ni bilo! Narodni radikalizem je bil že utonil v liberalizmu; naj bi bil zgnil ondi! Ravno septemberski dogodki l. 1908. so ti struji največ škodovali: pokazali so, kako je postala prazna in

puhla, nesposobna! Stara stvar je, da demonstracije najbolj škodijo demonstrantom. In človek, ki mu je resne politike mar, izkuša, da se čimpreje povzpne preko takih pojavov.

Ne bi se spotikali nad najnovejšo klerikalno denunciacijo, če bi mislili, da z njo klerikalci škodujejo le samisebi. Taka škoda bi za nas bila korist! Toda ta denunciacija bo rodila slabe posledice za vse javno življenje na slovenskem jugu in ga še bolj zastrupila. Pokazala bo, odkod in kam vodijo tajne niti, po katerih se je uprizoril in dirigiral že marsikakšen dogodek v političnem življenju na avstrijskem jugu. Naj bi že bilo, če bi bila v tej motanici stranka cilj; toda stranka je le sredstvo, cilj je pa daleč na tujem in nam tuj. A mi sami silimo pod tujčevo peto!

Ali naj bo to smisel slovenske, jugoslovanske politike?

DR. H. TUMA:

Seksuelni problem.

IV.

Ne creator ne creatura mai fu
senza amore o naturale o
d' animo.

Dante.

Ljubezen je spolni nagon osredotočen v velikih možganah.

Dr. Forel.

Dr. Forel, ki je spolni problem do sedaj najpreglednejše obdelal, nam razvoj seksualnosti s stališča filozofije razvršča tako: 1. Spolni nagon je temeljni nagon vsega živega in ni drugega nego stremljenje prirode, rasti v neizmerno. Zato je človeški spolni nagon neskončno jačji, nego bi bilo potrebno za narod. Priroda povsod v rastlinstvu in živalstvu trosi semena v nešteti milijardah. 2. Zarajanje se pokaže v narodi v najnižjih vrstah kot spolni nagon brez vsakega simpatičnega čustva, brez vsake ljubezni. 3. Stopnjujoča vrsta kaže spolno ljubezen, t. j. simpatična čustva, ki so kavalno nastala vsled spolne naslade, ter rodbinsko ljubezen, t. j. simpatična čustva matrne in otroške ljubezni, ki so se vsled podedovanja prenesla na centralno živčevje obeh soproga.

4. Človeška vrsta v svojem končnem razvoju je prišla do socialne ljubezni, do altruizma.

Biologija nas uči, da se spolna razlika pričenja globoko doli pri prvem življenjskem gibanju protoplazme. Razvoj življenjskih moči je oddelil pri človeku dva spola, moža in ženo. Oba biološko različna, s svojimi posebnimi funkcijami, katera združena skupaj predstavljata šele polnega človeka. Ako sežemo nazaj, kakor daleč moremo zaslediti nastop spolnega nagona, t. j. stremljenja rasti in množitve, najdemo prvi spolni mik v detumescenci. Bistvo detumescence je nabreklost stanic, pri človeku spolnih udov vsled napolnitve semenjaka in jajčnika z mrsjo, s semenom in jajčki in izločitev teh vsled mehaničnega trenja nabreklih udov. Vsa sla detumescence je sprva ona, ki nastopa pri izpraznenju žleze. Vsako izpraznenje žleze vzbuja kolikortoliko občutkov sle. Ker je bilo glavno izločanje pri prvotnih živih bitjih očredki (ekskrementi) in plodi spolnega organa, zato ste prvotno imeli obe izločnini eno in isto izhodišče, je imata pri nižjih živalih še danes, pri višjih pa sta se vzporedila drug poleg drugega. Edina sla nižje organiziranih bitij je v detumescenci ter ima svoj višek v trenutku, ko se žleze izpraznijo. Detumescenca nastopi že pri zarajanju potom delitve. Stopnuje se pri zarajanju po ločenih spolih v kontraktacijo t. j. spolni nagon po tikanju spolnih stanih ali organov. Z diferenciranjem organov, s pomnožitvijo občutkov, razvojem čustev in vzajemnostjo istih potom razpletenega živčevja s svojim središčem v možganih se kontraktacijo neizmerno zviša in okrepi. Človek začuti erogene (t. j. burljive) snovi takoj, ko zapoljejo v krvi. Iz hrane se že v želodcu jame pripravljati del vsebine za spolne žleze. Die Intensität der Erregung der kortikalen Sexualcentren geht in erster Linie von der Einwirkung gewisser chemischer im Blute kreisender Stoffe aus, diese sind Ursprung der libido. Diese ist beim Kulturmenschen ein allgemeiner Trieb zur Erlangung sexueller Wollustgefühle (Löwenfeld. Müller.)

Oglasi se cepetec t. j. nemir udov, notranji nemir, iskanje in poželenje po drugem spolu. Pri srečanju se stopnuje spolni nagon z otipavanjem, objemanjem. Šlatanje, stiskanje je najnižja vrsta kontraktacije. (Pavlina v Školjki začuti na Maksu nizki kontraktacijski nagon, ko mu božanje nje gole roke vzbudi poželenje. Dokler jo je z besedo zavračal, ne more mu verjeti, da je ne ljubi. Ko pa se ga oklene in mehanično dotakne, zburi Maksa, takrat izpozna, da Maks nima ljubezni, ampak le libido, spolno poželenje takrat nastopi v njej reakcija.) Tudi pri najkulturnejšem človeku

je ostalo šlatanje sredstvo kontrektacije v obliki božanja in preneslo se je kot izraz nespolne ljubezni na mater, deteta in učitelja. Mati boža lasce svojega otroka, učitelj in duhovnik glávico svojega učenca. Tudi živali poznajo celo nežno božanje. Vidimo torej, da je čutni tip v različnih svojih oblikah in različno diferenciran bil in je še temeljno orodje kontrektacije v svrhu vzbujanja spolnega poželenja (libido). Kadar se libido izprosti, preneha kontrektacija, da tem silnejše nastopa detumescenca spolnih organov. Ta je še danes zadnji izvor spolne naslade tudi pri normalnem kulturnem človeku, le da jo je pestri razvoj kontrektacije neizmerno poostril. Der Fortpflanzungstrieb beim kulturellen Menschen ist das Resultat von Überlegung, während der Begattungstrieb sich vom Geschlechtstrieb als Wolluststrieb ablöst. Löwenfeld.

Za tipom stopi v službo kontrektacije vid. Še danes se vname pri mladeniču in mladenki ljubezen ob prvem pogledu. Transcendentna moč pogleda nam tolmači izrek Shakespeara: Who ever lov' d that lov' d not at first sight? (Kdor je ljubil, ni sploh ljubil ob prvem pogledu?) Seligkeit liegt im blossen Anblicke der Geliebten. Der Blick ist die Gewissheit der Liebe. Feuerbach.

Vid je vzbudil močnejši mik spola k spolu. Telo normalno zgrajeno, ki je kazalo vse značaje vrste, je vabilo nase. To je bila prva lepota, lepote vrste (Gattungsschönheit.) Thomson: Das Geschlecht bestimmt die Physiologie des ganzen Menschen. Das schönste Individuum ist jenes, bei welchem der Gattungscharakter am reinsten ausgeprägt ist. Lepo je bilo prvemu človeku to, kar je bilo zgrajeno pravilno kakor on, vse drugo je bilo grdo. Tako je bilo dobro, kar je delal on, in slabo, česar ni znal. Pleme Bakairi v Južni Ameriki še danes nima izraza za pojem: dobro in slabo, ampak rabi za prvo: »mi«, za drugo »ne mi«. Nekulturna plemena in tudi še nižji sloji kulturnih narodov mrzijo, česar ne poznajo.

Vid potegne v službo kontrektacije najprej razvita spolovila in sekundarne organe: ženske grudi, možka brada. Der Begriff der Schönheit hat eine geschlechtliche Grundlage und fällt zusammen mit der Ausprägung der sekundären Geschlechtsmerkmale. R. Müller.

Ta doba se da zasledovati še na starejših kulturnih izkopninah, ko možev kip kaže zavestno prijemanje spolovila z roko. Še danes je v nižjih slojih ali pri strastnem človeku kontrektacija po tej poti najnavadnejša. V daljšem razvoju postane sredstvo kontrektacije že estetično čustvo harmonije telesnega stasa in

delov telesa, posebno obraza, glave. Pri kulturnem človeku normalna kontrektacija obstoja v precenitvi te lepote potom vida. Sredstvo kontrektacije je postalo vse, kar je pristopno čutom ali kar potom prikrivanja vzbuja fantazijo. Barve, okraski, obleka, nagost, sramežljivost, ljubosumnost, koketerija stopijo v službo vzbujanja spolnega poželjenja. Ker fantazija olepša in dviga podobe, zato je kontrektacija vzbujena po fantaziji češče silnejša od direktnega vida in sredstvo prikrivanja izdatnejše nego razgaljanja.

Dočim je oblika človeškega telesa, stas, zdravje in barva polti in las neposredno ustvaritev prirode, so okraski, obleka tvori prve človeške fantazije in intelekta.

Nagost na sebi, pri neizprijenem človeku ne budi pohotnosti. Lepota je znak zdravega, prirodno razvitega telesa in v zdravem telesu biva zdrav duh. Nagost na sebi ni nič drugega nego predstava lepega telesa. Resnična lepota vpliva čutno in je od prirode ustvarjena, da vzbudi v človeku normalno spolno poželjenje. Nago lepo telo mora torej na normalnega človeka vplivati čutno, estetično in ne pohotno. »Die Nacktheit weckt die Begierde nicht, regt nicht auf, sie ist nüchtern.« Leute. Šele pokrivanje nagosti vsled obleke, posebno delno prikrivanje života nagost postavi v intenzivnejšo službo kontrektacijskega nagona.

Prvo stopnjevanje kontrektacijskega nagona preko telesne lepote se javlja pri divjakih kot barva in potem okrasek. Ti okraski naj večajo telesne znake in to večanje postane pretiravanje. »Man admires and oftentimes tries to exaggerate whatever characters nature may have given him. In the fashion of our own dress are seen exactly the same principle and the same desire to carry every point to an extreme.« (Človek občuduje in često poskuša pretiravati znake, katere mu je dala priroda ... V kroju naše obleke vidimo natančno isto načelo in isto željo, vse tirati do skrajnosti). Darwin, Man. Divjak si večja brado, lase, grudi, zobe itd. Za tem si okraši lase ali spolovila. Pri mnogih plemenih ženska nima drugega okraska nego okrašeno vrčico okoli dimelj in guz (Hinterbacken). Posebno tu se vidi, da je prvo pokrivanje spolnega dela telesa postanek obleke. Obleka je torej čisto erotičnega izvora. Šele pozno v zgodovini k obleki pristopajo tudi utilitarni interesi kot bran proti vročini in mrazu, solncu in dežju. »Die Kleidung gieng aus dem Schmucke hervor und hatte ursprünglich den Zweck, das andere Geschlecht anzuziehen. (Obleka je izšla iz okrasja ter je imela prvotno smoter, privlačevati drugi spol.) Reitzenstein. »Allmählich ist der Schmuck von

dem Körper auf das Kleid übergegangen. Zuerst beim Mann als Ausdruck seiner Macht und von diesem bis heute auf die Frau ... von ihr auf die Wohnung.« (Polagoma je prišlo okrasje od telesa na obleko, najprej pri možu kot izraz njegove moči in od njega na ženo ... od nje na stanovanje.) Wundt. Ethik.

Po drugi strani je obleka nastala vsled sramežljivosti. Obleka sramežljivost povišuje. Sramežljivost prvotno ni nič drugega nego čustvo bojazni in nagon žene braniti se pred napadom moža, je torej predvsem žensko čustvo ter je prešlo na moža šele potom podedovalnosti. Sramežljivost je najvažnejša sekundarna spolna lastnost žene. Sestavlja se iz dveh čustev: iz bojazni, vzbujati stud moža in iz bojazni pred spolnim napadom moža. Kar se ženi zdi grdo in ne vabi moža, pokriva. Pokriva pa tudi iz bojazni pred možem zato, kar ga privlačuje. »Solange sich die Frau ohne Unterscheidung gab, war eine Auswahl der Liebe nicht möglich. Erst nachdem die Schamhaftigkeit entstanden war, war diese Auswahl möglich und gereichte der Gattung zum Vorteil.« (Dokler se je žena udajala brez razločevanja, je bila izbira ljubezni nemogoča. Šele ko je nastala sramežljivost, je bila ta izbira mogoča in je pridila vrsti.) Ellen Key.

Mož s posestjo žene in vsled tekmovanja istega spola postane ljubosumen. Čustvo žene, da je v moževi oblasti, pod ljubosumnostjo in tekmovanjem moških, je tretji izvor obleke: žena se tujemu možu prikriva. »Eifersucht entspringt aus dem Kampf um Besitz und Ausschliesung des Dritten. Sie entspringt dem persönlichen Machtgefühl, andererseits ist sie ein mächtiges Reizmittel für das Begehren und Urheberin der Kleidung.« (Ljubosumnost vznikne iz boja za posest in izključevanja tretjega, vznikne iz osebnega čustva moči, po drugi strani pa je mogočno dražilo za poželenje in ustvariteljica obleke.) Reitzenstein.

Ravno na obleki kot kontrektacijskem sredstvu se vidi prepletenost vnanje tvarilne in psihičnih lastnosti. Kako je eno brez drugega nemisleno in kako je eno izvor drugega. Razvoj obleke gre v zgodovini vedno v smeri erotičnega momenta. Svetska dama se še danes ne loči toliko po dragosti njene obleke kakor po načinu in kroju izdelka. Oblači se tako, kar je bolj erotično. Posebno se vidi erotičen postanek obleke danes na ženski spodnji obleki. Spodnja obleka praktično pomeni snago života. Pri svet-ski dami pa je spodnja obleka često enako ali bolj razkošna z vrhno obleko, pri kateri je vrhna obleka postranska stvar, in vsa erotična privlačnost se osredotočuje na perilo, ki krije grudi in spolovila, na nogavicah in obutali. »Schicke Kleidung, verbunden

mit kokettem Schamgefühl, ist also die hauptsächlichliche Veranlassung der physisch-sexuellen Liebe.« (Brhka obleka v zvezi s koketno sramežljivostjo je največkrat povod telesno-spolni ljubezni.) Reitzenstein. Erotičen moment je ustvaril tudi modo. Želja po premembi in posebnosti je glavni moment mode na obleki in mode sploh. »Die plötzlich aufsteigende, rasch vorübergehende Art der Gebräuche als absichtliche Schöpfung mit dem weitesten Spielraum der individuellen Willkür ist die Mode.« (Hipno nastopajoč in naglo minevajoč način običajev kot namerjene ustvaritve z najširšim prostoriščem za individualno samovolje je moda.) Tracht ist die Konstanz der Kleidung. (Noša je konstantna obleka. Wundt, Ethik. »L'envie de plaire plus que les autres établit les parures et l'envie de plaire plus que soi-meme établit les modes.« (Želja, dopasti bolj nego drugi ustanavlja okrasje, želja, dopasti bolj kakor lastni život ustanavlja mode.) Montesquieu. Zgodovina nam kaže, da je bila ena najtrajnejših načinov obleke, mode, rokoko. Bila je to, ker je izražala bolj nego vsaka druga moda erotičen moment, dvigala je ženske grudi in razpostavljala žensko nogo. Rokoko s svojimi lasuljami in lepotičjem (Schminke) je napravil iz žene, mlade in stare, skoraj enake erotične objekte. Vsa priredba rokokoobleke je vzbujala pohotnost možev in dvigala spolno vabljenost žene. Z rokoko bila je vezana galanterija, katero opisuje Montesquieu: Le desir generale de plaire produit la galanterie qui nest point l'amour mais le delicat, mais le leger, prozivaja galanterijo, ki ni ljubezen, ampak nežna lahka vedna mais le perpetuel mensonge de l'amour. (Splošna želja dopadati prozivaja galanterijo, ki ni ljubezen, ampak nežna lahka vedna laž ljubezni.)

Dasi je moda v zadnjem bistvu produkt kontrektacije, je v svojem poznejšem razvoju, v svoji dotiki in zvezi o ostalih pojavi sožitja izraz civilizacije. Moda stremi zjednačiti po vnanji obliki. La moda è fenomeno umano, è quindi universale, partendo da un gruppo urbano, tendendo di unificare ovunque la vita moderna. To je, moda postane splošen socialen pojav ter prevzema nalogo noše med civiliziranim svetom. (Ferrari.)

Koketerija ni nič drugega nego obnašanje, ki meri na vzbujanje spolnosti. Koketna je lahka obleka, moda, posebno pa kretnje in gibanje telesa. Ker je človeški stas vedno bil kontrektacijsko sredstvo, radi tega je tudi vsaka žena več ali manj kokevna. Tako se izraža očitna koketnost v postavi medicijske Venere. Koketnost je prirodna ženska lastnost spolne vabljenosti, dasi imenujemo koketnost navadno le nje pretiravanje. Koketerija se

izraža tudi kot potvorjena sramežljivost. Ker ima sramežljivost seksualen pomen, t. j. vabi moža, radi tega se je koketerija tudi nje polastila. Nikdo bolj ne zna kazati ljubke sramežljivosti nego koketka. Mladina morda nikdar hitreje ne podleže nego pred tako lahimi sredstvi. Ker ima koketerija fiziološke učinke, t. j. vzbuja in viša spolno naslado, koketerija ostane, dokler bodo žene. Koketerijo najdemo tudi pri divjakih ter celo pri živalih v vabljevem izogibanju samcev. Glavna podlaga koketerije pa ostane vedno mošnja obleke, ki vzbuja radovednost in pozornost nasprotnega spola.

Nobena stvar tako ne moti fantazije nego sramežljivost. Zato je obleka v zvezi s sramežljivostjo še danes pri kulturnem človeku najmočnejše kontrektacijsko sredstvo. »Das erotische Schamgefühl in seiner Verbindung mit dem Bedecken der Leibesnacktheit, oder gar nur der engeren erotischen Körperteile, ist das erste spezifische menschliche Phänomen des gesamten Liebenslebens in der Natur.« (Ljubezenska sramežljivost, v zvezi s pokrivanjem telesne nagosti, ali vsaj le spolnih delov, je prvi specifično človeški pojav v celotnem ljubezenskem življenju prirode.) Bölsche.

Parfumerija je od nekdaj služila kot kontrektacijsko sredstvo in še danes vonj kurbišč najbolj označuje temeljno funkcijo dišav. Tako mira in kadilo tudi v cerkvi mora služiti za vzburenje čustev in s fiziološke strani tudi dejansko vpliva v erotični smeri na pobožnost. Zgodovinsko raba kadila in dišav v templjih nastopila je takrat, ko je bogoslužba imela erotičen značaj.

Tako imata ples in igra deloma spolni izvor deloma spolne primeske. Ples ima namen vsled močnega telesnega gibanja proizvajati ekstatično stanje, katero nastopi iz krvnega nemira pod spolnim nagonom. Pri Grkih in Rimljanih, kakor še danes pri divjakih, ples nastopa ali pri bogočastju ali naravnost pri ljubezenski snubitvi ter služi liki dišava kot kontrektacijsko sredstvo. Pri divjakih često dobimo, da nam ples ne predstavlja nič drugega, nego snubitev, t. j. napadanje moža in odbijanje žene. V bistvu tudi mažarski čardaš in poljski mazur predstavljata isto.

Dasi je človeški glas po moči in ritmu vzbujal pozornost in v zvezi z gibanjem telesa v plesu združno služil kontrektacijskim namenom, je šele glasba pri kulturnem človeku postala najgloblje najvišje estetično kontrektacijsko sredstvo. Ples in godba največkrat zaneti ljubezen med kmečkim fantom in dekletom. Ves kras in lesk plesnih dvoran pod zvoki šumeče godbe je le sredstvo spolno združiti mladino meščansko. Nagost, sramežljivost,

pariumerija, koketerija, moda in ekstaza, ki prihaja od telesnega gibanja po plesu in notranje razburjenosti po godbi — vse to je razloženo v blestečih velikomestnih dvoranaх v službi Venere.

A tudi glasba v tišini vzbuja najblažje ljubezenska čustva pri neizprijeni devi, ki po njeni moči začuti v sebi prvič gibljaj spola.

Neznansko moč glasbe kot kontrektacijsko sredstvo v smeri spolne pohotnosti nam je pretirano slikal Tolstoj v Kreutzerjevi sonati.

Smemo trditi, da je naslada pri modernem človeku mnogo višja od one pri divjaku. Seksualni biolog R. Müller pravi: Der sexuelle Aparat gewinnt in der kulturen Entwicklung des Menschen immer mehr an Ausdehnung. (Seksuelni aparat v kulturnem razvoju človeka se vedno bolj razteza). Je mehr wir in der Leiter der Kulturvölker aufsteigen, desto mehr unterscheiden sich beide Geschlechter, desto ausgeprägter treten die sexuellen Merkmale vor und desto mehr wird durch die Kleidung das erotische Moment hervorgehoben. Reitzenstein. (Višje ko stopamo po lestvi kulturnih narodov, bolj se razločujeta oba spola, bolj izrazito stopijo seksualni znaki na dan, bolj se povdarja po obleki erotični moment.)

Tako vidimo v današnji civilizaciji združena vsa sredstva kontrektacije od prvega početka surovega šlatanja pa do božanja in poljuba, koketerije, galanterije, profumerije, plesa, glasbe in mode v službi spolne ljubezni. Skoraj prav pravi starec Tolstoj: »Ako stopimo pred razsvetljena izložišča veilkomestnih prodajalnic, ko vidimo visoke dimnike tvornic, globoke jame rudnikov, že lahko sodimo, da gre vse to vrvenje in trud za ženskim razkošjem. Vse razkošje življenja vzdržujejo ženske. One drže kakor carice v suženjstvu težkega telesnega truda $\frac{9}{10}$ človeškega rodu.« Dejanski se danes pri obleki malo vpraša, kako naj služi našemu telesu, glavno vprašanje je, kako naj dopade našim čutom. Povsodi odloča vprašanje razkošja in velik del truda industrije služi konktrektacijskemu nagonu kulturnega človeka.

Dejanski gre ves človeški trud na proizvodjanje hrane, obleke in stanovanja. Ker je hrana predpogoj obstanku človeka, mora človeški trud najprej od prirode zajemati potrebna živila. Hrana presnavlja človeški protoplazma in daje erogene snovi, ki povzročajo detumescenco. Znak življenja je rast in množitev, ki se v najnižji življenski organizaciji javi kot detumescenca. Obleka, pohišje, predmeti razkošja pa so potrebščine kontrektacijskega nagona. Drugi del človeškega truda je obrnjen na proizvodjanje

predmetov, ki imajo služiti zadoščenju tega nagona v svojem daljšem stopnjevanju. Je torej ves človeški trud od poljedelca do tvorniškega delavca in tehnika odvisen od spolnega življenja človeškega istemu namenjen. Tolstoj ima torej prav, ako trdi, da je ženska ona, ki povzroča velik del truda obrti in industrije, a nima prav z biološkega stališča, ker je mož pravi vzrok vsega kontrektacijskega poželenja žene. Žena se krasi in dela vabljiva radi moža, oba z namenom, ohraniti človeško vrsto. Prav bi imel Tolstoj le, ako bi trdil, da je spolno življenje moralo vstvariti industrijo, kateri služijo milijoni rok delavca, ki komaj s svojim trudom prisluži toliko, da si vzdržuje individualno življenje.

Kontrektacija se razvija v smeri na gori, t. j. predmet kontrektacije ni le telesna lepota in kar jo povišuje, ni le okolica ženske in moža, katero njegovo lepoto in mičnost veča; iz kontrektacije nižjih stopenj sledi ona, ki ima smer na enotnost, moč in lastnosti, ki ima končno estetično in etično podlago. Kontrektacijski nagon v prirodi ima svrhu višati spolno naslado, a ž njo pospešuje psihičen razvoj na človeka. Nikjer nego na sredstvih zadoščevanja kontrektacijskega nagona se ne da opravičiti bolj oni materializem, ki se tolikanj očita socializmu. Ves industrielni trud služi kontrektacijskim namenom. Na proizvodih industrije se da torej tudi dognati stopnja razvoja kontrektacijskih nagonov. Na tem se da tudi dognati, je li narod prestopil iz poldivjaštva v civilizacijo in visoko kulturno stanje. Ako gre kontrektacija v smeri estetike in etike, smemo iz materialnega stanja sklepati, ali se ta najvišja kulturna smer vzdržuje, ali ne. Kaže nam takrat, ko je smer ošibnila, da je narod na poti nizdoli, na poti propadanja. Razvoj kontrektacijskih nagonov daje torej tudi smer psihičnim stremljenjem človeka, in to se da konstatirati na poti industrije in tehnike. Nikjer ni tako globoko v zvezi materialno življenje z duhovnim, nikjer ni tako za človeške čute in človeški intelekt ta zveza vidna.

Ako še enkrat pregledamo vrsto kontrektacijskih sredstev, se razgrne pred nami vse vrvenje industrije in trgovine v službi kontrektacijskih nagonov človeka, dvigati spolno naslado in dvigati po njej moči in lastnosti človeškega rodu.

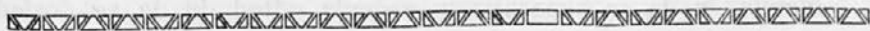
Socializem in moderno žensko gibanje.

Moderno žensko gibanje se ne bori več za zgolj feministične zahteve, temveč pričelo je svoje delo organično uvrščati v delo za splošni človeški napredek. Otelo se je iz onega kaosa, v katerem je bredlo ob začetku, ko je zahtevalo absolutno enake pravice za ženo in moža in je bila zahteva one voditeljice absurdna, ampak logična, ki je čisto resno klicala po vojaški dolžnosti tudi za ženstvo. Dan danes zahtevata proletarsko in meščansko žensko gibanje, ki se krijeta popolnoma v političnih in socialnih zahtevah, take pravice za ženo, ki odgovarjajo njenim fizičnim in duševnim zmožnostim, ki so različne od moških zmožnosti, različne ne v kvaliteti, pač pa v kvantiteti. Zahteva sicer povsod svobodna pota, kliče po odstranjenju zaprek, ki se stavijo individualnim nagnenjem, hkratu zahteva prepoved ženskega dela v nekaterih panogah industrije, zahteva varstvo materinstva, dojenčkov in mladoletnih. Isto zahteva tudi socializem, ker le stroge postavne določbe varujejo ženo kot nositeljico bodoče ljudske moči in svežosti pred brezmejnimi izkoriščanjem kapitalizma. Obstoječi državni sistemi pa ovirajo v razvoju socializem in žensko gibanje, zato bo treba popolnoma prevstrojiti sedanje družabno in državno življenje. Ali bo prišel ta prevstroj z viharjem revolucije ali pa mirno, potem evolucije, o tem se danes ne more izreči nič določnega; vsekakor pa bo zahteval ljudi z višjim povprečnim kulturnim nivojem, kakor pa ga nahajamo danes. Vzgojiti ljudi, ki bodo stavili nove temelje razvitku posameznika, družine, družbe in države, je delo, pri katerem se strneta v skupno gigantsko borenje socializem in moderno žensko gibanje.

Socialistično gibanje se izkazuje kot pravi kulturni faktor s tem, da ne kliče v svoje vrste le odrastlih delavicev, ki pridejo morda v poštev kot volilci, ampak dviga iz duševne in telesne otopenosti celo proletarsko družino na ta način, da odpira možu, ženi in otroku zaklade, ki vzbude šele človeka v človeku: odprla so se jim pota v književnost in umetnost, v narodo. Ker so po socializmu zaznali proletarci, da so tudi oni sposobni za duševne užitke, ako se jim da le prilika za izobrazbo, je padla zadnja zapreka, ki je ovirala spoznanje enakovrednosti med ljudmi. Tako

se je v proletarcih vzbudila nezadovoljnost z obstoječimi razmerami, vsled katerih se jim kratijo pravice živeti v solncu kulture. Nezadovoljnost jači voljo v boju za pravice. Moderno žensko gibanje pa je vzbudilo v ženskah ponos in samozavest, željo po plodnem delu, spoznanju, da ima le delavni človek pravico do življenja. Izbrisalo je bajko, da je mož njen zapovedovalec. Neposredno je ravno socializem moderno žensko gibanje postavil na trdna tla, ker je socializem razkril gospodarski preobrat kot gonilno moč, ki izpreminja življenske razmere in življensko naziranje vseh slojev, in vsled katerega je bilo prisiljeno tudi ženstvo boljše situiranih krogov zamenjati delovanje v družini z onim v javnosti. In socialist Bebel je bil, ki je prvi sistematično obdelal žensko vprašanje, razkril izvir njegov in pokazal pot.

Skupnost socializma in ženskega gibanja ne gre le iz sedanjosti v bodočnost, obe gibanji je rodil kapitalizem. Kapitalizem je izgradil prvo »hišo groze« — tvornico, v kateri je bil prisiljen mož, vsled delitve dela, opravljati enolično, duhomorno delo. »In läppischen Teilverrichtungen, die ein Affe gut genug wäre auszuführen, erschöpft sich vielleicht sein Tagewerk«. (Sombart). Zasluzek pa je bil tako skromen, da je morala pot v tvornico nastopiti kmalu tudi žena in slednjič še otroci. Nehalo je ono idilično družinsko življenje iz rokodelske dobe. Kapitalizem je razdril temelj delavskih družin, pahnil jih je v ono mračno globel, v kateri se utope stariši v alkoholizem, kjer se pogrezajo otroci v močvirje prostitucije in zločina. Rešitelja teh v nižini živečih bodeta socializem in žensko gibanje, ker prinašata spoznanje med delavstvo in ženstvo, ki sta bila do srede 19. stoletja v razvoju človeštva »quantité négligeable«. Obe gibanji pa se tudi borita proti površnosti, egoizmu in socialni nezavednosti, ki še neomejeno vladata v vrstah izobražencev. V teh ljudeh hočeta vzbuditi socialno odgovornost posameznika napram družbi. Res je, da so pota, po katerih hodita socializem in moderno žensko gibanje, mnogokrat različna, včasih potekata paralelno, dostikrat pa sta sobojevnika proti okameneli tvorbi današnje družbe in njenih nazorov, ali prav gotovo bo združitev ob cilju, ki je skupen obema, ker »vse reke se zlivajo v morje«.

DR. V. ADLER:

Razmerje nemške socialne demokracije napram bratskim strankam v Avstriji.

(Govor dr. Adlerja na zboru nemške soc. dem. stranke
v Inomostu l. 1911.)

Sodrug! in sodružice! Nič Vam ne prikrivam, da mi je nekoliko tesno pri srcu, ko se lotevam referata. Pozdravni članek našega strankarskega lista »die Gewerkschaft« pravi: »Saj je vendar žalostno, da moramo ob času, ko avstrijski proletariat stoji v najhujših političnih in gospodarskih bojih; v času, ko vsak izmed nas ve, da nas čakajo še hudi boji, razpravljati o rečeh kot sta nacionalizem in separatizem in kar je z njima v zvezi.« Res je, da je težko, odločati sredi bojev o najvažnejših notranjih zadevah, ki so za proletariat življenjskega vprašanja. Toda to ni nič novega. Dejstvo, da v Avstriji igra poleg ekonomskih razlik vlogo tudi nacionalna; dejstvo, da je ekzistenca narodov drugega poleg drugega v Avstriji za vse naše življenje in za življenje vseh razredov in tudi za delavstvo največje važnosti; to dejstvo nam ne da miru in nam daje opraviti, odkar imamo v Avstriji socialno demokracijo. Gotovo, če se ozremo nazaj na početek naše stranke, se nam vpliv teh nacionalnih razlik ne bo zdel tako jasen in razločen. Toda le zato ne, ker razvoj proletariata ni bil ob tistem času še tako napredoval, zlasti ne pri nenemških proletariatih. Prav nič pa ne dvomim, da je, kakor se je industrializacija razširila preko nemških jezikovnih mej in se polotila slovanskih pokrajin, vprašanje nacionalne razlike v proletariatu vedno bolj tvorilo za nas največjo težavo. Danes se nahajamo pred težko krizo. Danes smo na tem, da je enota celokupne stranke oškodovana, in sicer v takšni meri, da je njena akcija ohromljena, njena funkcija skoro onemogočena: oškoduje jo razvoj separatizma v češko-slovanski stranki. To dejstvo pa ni izolirano, in oni med nami, ki pravijo, in to dokazujejo z veliko bistroumnostjo, da se je napaka napravila na zboru v Wimbergu, kjer se je dopustilo, da se je socialna demokracija nacionalno razčlenila, in da se separatizem začel odtod, in da se dosledno razvija, kar da je bila taktična in organizatorična napaka, — oni med nami, ki tako pravijo, so po mojem mnenju slabi marksisti, ker uporabljajo tisto napačno metodo površne zgodovinske raz-

iskave, ki dejansko meni, da so veliki historični dogodki in razvoji odvisni od dobrih ali slabih idej posameznih oseb. Da se je avstrijska socialna demokracija morala nacionalno razčleniti, je posledica dejstva, ki si lahko želimo, da bi ga ne bilo — tudi jaz bi rad, da bi ga ne bilo — ki pa je tu, dejstvo namreč, da imamo v Avstriji narode drugega poleg drugega, ki stoje na zgodovinskih tleh v zgodovinskih bojih, da imamo na avstrijskih tleh premikanja ljudstev, katerih posledicam se tudi proletariat ne more odtegniti. Ta dejstva so, ki se jim je takrat socialno demokratična organizacija morala prilagoditi. Mislim, da lahko mirno rečem, da, če bi se l. 1897. ta razčlenitev ne bila izvršila, bi bilo stranko že takrat razneslo. Enoto socialne demokracije, enoto akcije stranke združiti s samostojnostjo nacionalnih organizacij stranke, najvišjo stopnjo praktične enote in pripravljenosti skupno razviti in hkratu najvišjo stopnjo prostosti gibanja, ki jo potrebuje vsak nacionalni proletariat zase, to je problem, s katerim se ukvarjamo že dvajset let in ki se bomo menda še nekaj časa morali z njim ukvarjati. Mendnarodno sklenjeni in nacionalno samostojni — to je bilo načelo, ki nam je bilo pred očmi izpočetka, in ne zdi se mi odveč, spomniti Vas na sklep, ki je sledil neposredno preosnovi organizacije in ki določa nacionalno razčlenitev, hkratu pa tudi internacionalno združitev nacionalnih strank. Takrat smo soglasno sklenili:

»Organizacija avstrijske socialne demokracije, ki jo je pripravil praški zbor in izvršil šesti strankin zbor po samostojnih nacionalnih skupinah, ima namen, da nudi za delo praktične pogoje in premaga praktične težkoče jezikovne razlike. Priznavajoč torej koristnost popolne samostojnosti v organizaciji socialne demokracije vsakega jezika in upoštevajoč jo, vstvarjamo hkratu v skupnem strankinem zboru in skupni eksekutivi naprave, ki so sposobne, da še bolj nego doslej združijo krepko vse posamezne organizacije in jih pripravijo za skupni boj. Nacionalna samostojnost in internacionalna sklenjenost sta temeljno načelo naše organizacije.

Pri tej priliki z vso odločnostjo zavračamo že v naprej vsako solidarnost v interesih z nacionalnim in šovinističnim strankarjenjem in boji posedujočih razredov. Zavedamo se, da razredna nasprotja ločijo močnejše in globlje nego nacionalna razlika, in izjavljamo, da ima ta organizacija zgolj namen, da ustvari najbolj učinkovito obliko, v kateri se borijo internacionalno združeni in bratsko zvezani so-

cialni demokratje vseh narodov proti razredu izkoriščevalcev v svojem lastnem narodu in proti razredu izkoriščevalcev vseh narodov.

Ne da bi podpirala nacionalna šovinistična stremljenja posedujočih razredov, je ta naša organizacija ustvarjena, marveč njen cilj je, da jih tem ostreje, brezobzirneje in uspešneje lahko pobija.

To je bila misel, to je bil duh, v katerem smo takrat sklenili svojo organizacijo in jo pojmi. Sodrug! Ravno danes si moramo reči: Celokupna stranka, ki o nji sedaj radi pravijo, da je mrtva — kar pa ni moje mnenje — celokupna stranka je kot združenje vseh nacionalnih strank v Avstriji proletariatu v Avstriji prav mnogo koristila. Bili so časi, ko so divjali težki boji vseh ljudstev proti vsem, ko smo bili mi v začetkih, mi Nemci, in še bolj pa drugi. Naše združenje, dejstvo, da tvorimo eno stranko, nam je dalo moč, nam Nemcem kakor tudi Čehom, Poljakom in Slovencem, da smo se upirali šovinistični demagogiji, zlasti nam je dalo moč, da smo vplivali v proletariatu, pomagalo nam je, da smo proletariatu internacionalni ideal izpremenili v prepričanje in idejo, ki zavedno učinkuje. Poleg tega nam je pa celokupna stranka še pripomogla, da smo lahko s ponosom kazali na to, da je, dočim meščanstvo nobene svojih nalog ne more zaradi nacionalne razdrobljenosti izvršiti, socialna demokracija edina stranka, ki more zmagati svoje notranje težave, ki izvirajo iz nacionalne različnosti, in ki zato lahko nastopa z največjo močjo v parlamentu in izven parlamenta.

Da smo imeli nacionalne težave, imeli vedno, o tem ni prav nobenega dvoma. Tega nismo nikdar skrivali, nikoli tajili. Seveda so imele ob raznih časih razne oblike. Jaz se prav dobro spominjam dobe — in starejši med vami se je bodo tudi spominjali — kako se je to pokazalo v vsaki diskusiji; in tu je šlo samo za Čeha in Nemce, ne ker so Nemci slabši ali Čehi slabši kot drugi, ampak ker sta ta proletariata najbolj razvita, ker imata največ stikov in prilik za nesporazumljenje; mi veliko bolje shajamo s Poljaki in Italijani, ne radi njih dobrih lastnosti, o katerih pač ne dvomim, marveč predvsem zato, ker smo od njih teritorialno ločeni tako, da se ne pojavljajo nobene tehnične težkoče. Če bi bilo tako tudi s Čehi, bi se v kratkem pokazala ona v resnici jasna internacionalna solidarnost in prijateljstvo, kakor obstoja danes — recimo — med nami in Francozi. Stvar je pa drugačna. Mi nimamo le skupnih načel in programov — skupnosti programa mi nihče tajih in zanikal — marveč

mi imamo skupno organizacijo, skupno praktično delo, in tu so se seveda vedno pojavljale prilike za nesporazumljenje. Politične težkoče pa so morale biti, ker splošna politična načela, ki jih vsebuje program, ne zadoščajo za konkretne potrebščine dneva, ker gre tu za praktično izobraženje v jako nepomenljivih vprašanjih, ki pa so lokalno ali časovno jako velikega pomena. Sedaj preham k temu, na kar bi rad spomnil starejše sodruge.

Kadarkoli smo takšna vprašanja reševali, so nam, ki smo že po naturi ne iz gospodstvaželnosti, marveč iz funkcije nemškega delavstva za to, da sta vodstvo in organizacija enotna, Čehi govorili: »Praktična potreba« naj odločuje. Pod geslom praktične potrebe se je zahtevala i v politični i v strokovni organizaciji vedno večja obzirnost, potem federalizem in končno neka višja vrsta avtonomije. Vedno pa praktična potreba za organizacijo, praktična potreba za posameznega proletarca in vso proletarsko skupino. Vprašam Vas pa, kako dolgo je že od onih idiličnih časov, ko so praktične potrebe proletariata in proletarskega boja sploh kaj pomenile v nacionalnih zadevah? Pa še več. Mi smo že tako daleč, da je odločilna osebnost v češkoslovanski stranki dejala: O, saj ne gre samo ali pa predvsem za praktične stvari, ne gre morda le zato, v kakšnem jeziku izhajajo časopisi, se vodijo liste itd., marveč gre za principiелno stvar: da se prilagodi ne le politična, marveč tudi strokovna organizacija ideji, telesu češkega naroda. Praktična potreba, ki je stala ob zibelki vseh teh teženj, je danes v največjem konfliktu s tem, kar se zahteva, za kar si prizadevajo z vsemi sredstvi. Šli smo z njimi, dokler je bilo mogoče, in ni se dal poiskati tudi le en primer, da bi bili odrekli kakšni praktični potrebi v politični organizaciji izpolnitev in še manj v strokovni organizaciji. Tej miselni smeri pa ni zadoščala ta izpolnitev, marveč je pognala preko tega okvirja, da bi prišla do čisto drugih stvari.

Sodrug! Mi smo našo celokupno stranko uredili, in ona je dokaj časa funkcionirala na zunaj prav dobro, na znotraj pa malo težje. Jaz bi pa rad konstatiral, da do zadnjega časa razlike v nazorih in težkoče, ki so obstajale med posameznimi nacionalnimi skupinami v Avstriji, niso bile večje od razlik, ki samoposebi umevno neprestano obstojajo v organizacijski skupini enega in istega naroda. Brez spora in brez diskusije, hvala bogu, ne more biti nikjer.

Nikoli pa do zadnjega časa ni prišlo do resničnega, resnega, življenju nevarnega konflikta. To se je izpremenilo — počasi — izpremenilo z naraščanjem zlasti češkoslovanske stranke. Nočem

se s psihologičnimi in historičnimi vzroki te miselne smeri, ki jo na kratko imenujemo separatistično, tu pečati, ker imamo dovolj opraviti s tem, da tečejo naše misli v pravih tirih, in ker ni treba historično raziskavati, kako so nastale miselne smeri drugih. Gotovo tudi češkega separatizma ni iznašel en človek, gotovo se da utemeljiti v historičnem razvoju in razložiti ekonomično, politično in kulturno. Toda vsega, kar se da razložiti in kar razumevamo, ne odobravamo, in vprašanje ni, če umevamo separatizem, marveč če njegove pojave še lahko uvrščamo med pojave socialno demokratske politike.

O razmerju med bratskimi strankami v Avstriji naj govorim. Opravim hitro z vsemi bratskimi strankami, izjavljajoč — in ne mislim, da bi mi kdo izmed sodrugov ugovarjal — da so naši odnošaji napram poljski, italijanski, slovenski, rusinski stranki naravnost vzorni. To se nikakor ne pravi da se v vseh posameznostih njihove taktike z njimi strinjamo, kakor tudi ne, da so one z nami v vseh posameznostih istih misli. To pa ni kalilo ne pri njih ne pri nas zavesti naše solidarnosti, zavesti potrebe enotne akcije in zavesti pripadnosti k avstrijski celokupni stranki. Načelno vprašanje, za katero tu gre, se glasi: ali smo mi nemški socialni demokratje nemška sekcija v socialno demokratični internacionali, ali smo socialno demokratična sekcija med nemškimi strankami? To vprašanje velja tudi za druge narode. Za češke sodruge je že danes postalo akutno in utegne postati, če bodo te tendence napredovale, za vsak drugi nacionalni proletarijat akutno. Vprašanje pa je: Ali se čutijo češki socialni demokratje danes za češko skupino internacionale ali so socialno demokratična skupina med češkimi strankami?

Sodrug! Če to vprašanje postavljam na čelo svojih razmotrivanj, si ne zakrivam, kako težko je tako razlikovanje takorekoč za zeleno mizo, take stvari odpraviti z eno formulo. Že vemo, da je vse polno prehodov, in bogato oblikovano življenje, ki žalibog ni nikjer tako bogato oblikovano kakor v Avstriji, se da težko zmečkati v formule, odločati po formulah. Vem, da zavest nacionalnega separatizma v češkem proletariatu ni nastala po teoretičnem sklepu, vem, kako je rastla, kakšne pogoje ima. Toda, sodrug, mi stojimo danes pred dejstvom, o katerem si moramo napraviti sodbo in storiti svoje sklepe, pred dejstvom, ki ni več stvar samo Čehov, marveč stvar avstrijskega proletariata sploh.

Dovolite mi, da izrazim svoje obžalovanje, da nismo v stanu videti tu oficialnih zastopnikov češkoslovenske stranke. Zato obžalujem, ker nam to nalaga neke obzire, katerih ne bi tako občutil,

če bi bili ti zastopniki navzoči. To nas pa ne more oprostiti obveznosti, da govorimo odkrito. Saj ne govorimo samo za to skupino, za ta dan sam, marveč za vso javnost, tudi za češkoslovensko stranko, ki je, naj si je tu zastopana ali ne, v položaju izvedeti to, kar smo tu govorili.

Kako so se izza tiste razčlenitve socialne demokracije ustvarile posamezne stranke, Vam je znano. Saj je bilo takrat strokovno gibanje ravno tako v svojem začetku kakor stranka. Sedaj pa nastaja vprašanje, ki je pravzaprav problem: kako je moglo v nacionalni razčlenitvi stranke ustrezati centralno strokovno gibanje? V Avstriji, kjer smo tako srečni, da sta stranka in strokovništvo v tako tesni zvezi, je baje dvakrat potrebno in naravno, da ima vsaka narodna stranka tudi svoje strokovno gibanje in gospodarske organizacije. Na to se mora odgovoriti: nacionalno razčlenjeni stranki ne odgovarja nacionalno razčlenjeno strokovništvo in ne more odgovarjati. Združeni celokupni stranki odgovarja združeno internacionalno strokovništvo.

To je edina rešitev, in če bi vseh drugih razlogov, ki govore zato, da se strokovne organizacije internacionalno sklenejo, ne bilo, že ta edina nujnost, da se mora gospodarski boj vršiti internacionalno in skupno, sili, da se strokovništvo združi.

Pa saj v prvih časih v tem oziru ni bilo niti tako hudo. Ne moremo reči, da bi bili imeli kdaj tako zložno življenje kot v drugih deželah. Toda mi nismo imeli resnejših konfliktov. Že davno pred zadnjim skupnim strankinim zborom so bile zahteve čeških sodrugov na strokovnem polju bolj precizirane. Postale so konkretnije in zatorej neizpolnjive. Na strokovnem polju že takrat ni šlo samo za priznanje praške strokovne komisije in za priklopitev vseh strokovnih društev s češkimi delavci, ampak že takrat je šlo zato, da se opusti enotno vodstvo strokovniškega boja. Spominjate se, da je l. 1905., ko smo imeli zadnji svoj skupni strankin zbor, to vprašanje postalo tako akutno, da je češka delegacija na strankinem zboru, kakor se je nazivala — opozarjam Vas, da se mi nismo nikoli imenovali nemška delegacija — izjavila, da le zato ne vstraja na zahtevi, da se rešijo njene strokovniške terjatve na tem strankinem zboru, ker se nahajamo sredi boja za volilno pravico, kateri je pač res med strankinim zborom doselej svoj višek. Kmalu potem se je sestal strokovniški kongres, kjer se je prvič pokazalo razmerje moči med centralističnim strokovništvom in ono skupino, ki je podpirala češke predloge, Velika večina je bila na centralističnem stališču.

Popolnoma napačno bi pa seveda bilo, če bi mislili, da so bila samo strokovniška vprašanja, ki so nam delala težave. V Avstriji se moramo lotevati problemov, ki jih sami ne moremo rešiti. Na brnskem strankinem zboru smo sprejeli narodnostni program, ki riše splošne temelje ki si jih mislimo za Avstrijo, stoječo na demokratski podlagi, za Avstrijo na podlagi nacionalne avtonomije. Znano Vam je, da so ta program priznale vse nacionalne skupine, da je bil izboren okvir za našo politično dejavnost in da je še dandanes. Toda v okvirju tega programa so seveda kaj različna pojmovanja. Do tega nismo prišli, da bi posamezne točke tega programa konkretno izdelali. Ta nedostatek smo občutili v naši praksi, in mi Nemci smo ga občutili naposled na liberškem strankinem zboru; na praškem strankinem zboru so ga občutili češki sodrugi, dala so se naročila, naj se te pomanjkljivosti odpravijo z obravnavami. Te obravnave so se začele, niso pa imele nobenega rezultata. Niso ga mogle imeti, ker nismo več v razpoloženju, da bi skupno prišli do skupnega rezultata, ki bi ga bili branili proti vsem. Ravno takrat — in to je ena poglavitnih pritožb proti češkoslovanski stranki — nismo bili več tiste volje, da bi, neodvisno od razpoloženja meščanskih strank in brez vpliva od nacionalnih struj izven naše stranke, skupno prišli do skupnega programa, ki bi določal več nego splošna načela.

Toda, sodrugi, s tem po mojem prepričanju ni tangirana enotnost stranke. Ne smemo pozabiti, da se diferenciranje stranke ne omejuje na Avstrijo, marveč da je diferenciranje političnih poslov socialne demokracije naravna posledica njenega razvoja tudi v nacionalno enotnih deželah. To vidimo — da ne govorim o Franciji in Angliji — tudi v deželi najmočnejše enotne stranke, v Nemčiji, in razlike v nazorih, ki obstajajo o posameznih vprašanjih in ki ne izvirajo iz samovoljnosti posameznikov, marveč predstavljajo razne razvojne štadije posameznih delov stranke v posameznih delih Nemčije, nikakor ne morejo nujno voditi do odtujitve ali celo k razkolu stranke. Socialni demokraciji se je v najtežavnejših razmerah vedno zopet posrečilo, ko smo v parlamentu delovali kot socialno-demokratska zveza, da smo nastopali enotno v vseh odločilnih vprašanjih, in jaz mislim, da ta enotnost s tem nikakor ni ogrožena, da pri vprašanjih podrejene vrste glasujemo drug proti drugemu, pri vprašanjih, ki jih bode smatral za principierna, kdor pač vsako nacionalno pritožbo in vsao nacionalno frazo tako kolosalno precenjuje. Izvzemši socialno demokracijo v Nemčiji ni nobene dežele, kjer bi bili socialni demokratje vedno enotno glasovali. Avstrijska bolezen je le, da

smatramo napiše na postajah za principiелno vprašanje prvega reda. V odločilnih političnih in tudi nacionalnih vprašanjih smo vedno lahko skupno glasovali, dokler ni separatizem našega razmerja in vzajemnega zaupanja izpodkopal in težko zmotil.

Na političnem polju pač lahko gremo precej daleč v samostojnem pokretu, ne da bi ogrožali enotnosti. V tistem hipu, ko se dotaknemo enotnosti strokovništva, pa spravljamo v nevarnost življensko moč političnega boja, in učinek tega je, da se je tudi med političnimi organizacijami mahoma izobrazilo drugo razpoloženje, drugačno razmerje. Okoli česa se suče vsa politika? Bistveno gre le za nazore, za katere se bojuje. Doseže se kompromis ali pa ne. Toda v vseh važnih stvareh smo prišli do kompromisa. Izključeno ni, da privedejo te razlike v nazorih — če ne danes, pa jutri — do soglasja. Zakaj pa gre v strokovništvu? Tu ne gre samo za razliko v naziranju, ki tvori razloček le v možganih, pri strokovništvu se separatistična miselna smer ne izraža le v naziranju, ampak se takoj dotakne organizacije same, stvarja dejstva v lastnem življenju proletariata.

Že samo radi tega je razlika tako velikanska ... Temu pa se pridružuje še nekaj drugega. Če je že pri nacionalnih nasprotjih težavno — in čimdalje gre naprej, tem težavneje postaja — priti na političnem polju do skupne organizacije in jo ohraniti, tedaj je to na strokovniškem polju naravnost ekzistenčni minimum. Tudi če bi politično ne mogli doseči nobene skupnosti, bi bila strokovniško železna nujnost. Zato tisti, ki se tega načela dotika — mirno to pravim — napoveduje vojsko vsem onim, ki mislijo resno s političnim bojem v Avstriji. Rekel sem preje, da razvoj politične organizacije v vseh deželah povzroča samposebi, da se organizacije diferencirajo. Čim bolj se socialna demokracija poljšča političnega dela, tem več nalog ji nastaja. Te naloge so odvisne od lokalnih, nacionalnih, regionalnih pojavov. Naravna pot razvoja politične stranke je, da se, če tudi se drži enotnosti, vedno bolj diferencirajo in individualizirajo njene posamezne naloge in njena lokalna in regionalna organizacija. To je naravna pot razvoja, ki je dana po njenih problemih. Naravna pot razvoja strokovništva v vseh deželah je pa čisto nasprotna: povsod se vedno bolj centralizira, vedno bolj združuje, kar je nujno ne vsled naše volje, marveč radi toka gospodar. razvoja in oblike, ki jo ima razredni boj povsod in v vseh deželah. Češki separatisti vedno pravijo: «Kaj hočete? Saj so tudi v drugih deželah razcepljene stranke in različne strokovniške organizacije! Enotnosti

stranke in strokovniške organizacije, ki jo zahtevate za Avstrijo, na Angleškem ni in na Francoskem tudi ne!« Toda ne to, da obstojajo te samostojne organizacije, ubija življenje našega pokreta, marveč da se uničujejo in trgajo obstoječe enotne organizacije. Dočim je v vseh deželah naravna pot razvoja ta, da se ločene strokovne organizacije, ki so nastale, prilagajajoč se lokalnim in državnim razlikam, združijo, dočim celo na Angleškem, kjer imajo fanatičen smisel za diferenciranje in avtonomijo in individualiziranje, razvoj vedno bolj gre k centralizaciji, smo tu mi, ki imamo centralne organizacije, pred pokretom, ki je nazadovalen, v pravem pomenu reakcionaren, ki se odreka združenju. To se ne da več razumeti iz zapovedi praktične potrebe. Jaz sem pohabljenec, ne znam češčine, in si moram pomagati z bergljami prestav, kakor pač morem. Toda če pregledam dotično literaturo, so se pritožbe Čehov proti našim centralnim organizacijam skrčile na to, da kakšen urednik kakšnega češkega strokovnega lista ne piše pravilne češčine. To je mogoče; a mi imamo jako dobre urednike strokovnih listov, ki ne pišejo nemški brez napak in — da ničesar ne zagrešim proti našim političnim urednikom — moram reči, da se tudi na političnem polju kaj takega dogaja. Iz takih očitkov, ki se v obtožnicah hudo in glasno povdarjajo, obstojajo obtožbe, ne morem Vam pa navesti nobenega stvarnega razloga.

(Dalje.)

DR. M.:

Intelligenčni problem.

Problem intelligence je stopil v poslednjem času s prav posebno intenzivnostjo v ospredje vsega političnega in socialnega življenja. Članki, predavanja, brošure s sličnimi naslovi so postali nekako modni v revijah in enunciacijah strank in struj, ki hočejo biti aktualne. Aktualen je postal problem tudi za socialistične stranke, tudi za delavstvo. Zakaj vsak val, porojen ali iz nezadovoljnosti nad sedanjimi socialnimi razmerami, ali pa tudi iz direktne bede in gospodarskega izkoriščanja, jim pripravlja večje ali manjše število inteligentov. Celo bojazen se je že izražala ponekod, da bi utegnili ti novi elementi vzeti delavstvu njegov razredni značaj in njegov revolucionarni razmah.

Kaj je pravzaprav inteligenca?

Ruski literarni in kulturni zgodovinar Ovsjanik-Kulikovskij definira na st. 192 zbornika »Intelligencija v Rossiji« inteligenco, kakor sam pravi — : »v najbolj širokem in najbolj opredeljenem zmislu: Inteligenca — to je vsa izobrazena družba, v njen sestav spadajo vsi, ki se udeležujejo tako ali drugače, neposredno ali posredno, aktivno ali pasivno umstvenega življenja narodovega.«

Ta definicija se mi ne zdi dovolj opredeljena, zlasti ne po subjektivni strani, ker meša, kakor bomo videli spodaj, dvoje popolnoma različnih kategorij: inteligence in intelektualnih. Sicer je pa tudi preširoka, da bi mogli z njo kaj začeti v praktičnem življenju, ki rabi na zunaj in na znotraj opredeljenih pojmov.

Točnejša je Adlerjeva*) definicija:

»Pod intelektualnimi razumem ... pripadnike vseh vrst umstvenih poklicev, ki so si morali pridobiti za izvrševanje svojega poklica večjo šolsko izobrazbo, nego jo nudi ljudska ali meščanska šola — oziroma tem enakovredne šole in ki so dobili vsled tega vsaj možnost, priti v ožje stike z umstvenimi interesi, čeprav v resnici teh interesov dostikrat ne negujejo.«

V objektivnem pogledu se mi zdi ta definicija pravilna. V subjektivnem oziru pa je treba pripomniti, da rabi Adler za svojo vsestransko opredeljujočo definicijo presplošen izraz. Če se torej nočemo oddaljiti od predmeta, moramo po tej strani izpopolniti Adlerjevo definicijo s točnejšim izrazom Kulikovskega: inteligenca.**)

Videli bomo precej, zakaj je to treba.

Izraz intelektualen označuje nekoga, ki je dosegel višjo stopnjo spoznanja — inteligenta določa njegova relativno višja (formelna) izobrazba, ki mu je zaeno sredstvo, s katerim si služi kruh. Zato je dobiti intelektualne v vseh slojih — inteligenca sama že predstavlja gotov socialni sloj, ki ga je krstila praktična potreba, sicer nekoliko nerodno, kot stan duševnih delavcev. Intelektuelni človek je vsaj v nekaterem oziru raztrgal vezi svojega stanu ali razreda, inteligent je v tem oziru lahko prav tesnosrčen. Intelektualni se udeležujejo narodovega in ljudskega kulturnega življenja večinoma aktivno — inteligent zopet ponajveč samo sprejema, je pasiven. Inteligent je »duševni« delavec«, označuje torej pred vsem ekonomično — intelektualni zopet v prvi vrsti socialnoetično in ekonomično kategorijo. Ne kaže torej mešati

*) Der Sozialismus und die Intellektuellen. Wien 1910, str. 5.

**) Slovenska analogna izraza za intelektualne in inteligenco bi bila: razumništvo in izobraženstvo.

pojma, ki ju je ločilo življenje in potreba, čeprav po drugi strani ne gre tajiti, da je stik baš med intelektualnim in inteligentom zelo tesen, da je prehodna črta med njima zelo nejasna.

Tem bolj se mi zdi potrebno povedati to razliko, ker se v dosednji literaturi, vsaj kolikor je bila meni dostopna, pojma »inteligenca« in »intelektuelni« skoro redno zamenjujeta, ali pravzaprav istovetita. Ni dvoma, da je prav ta teoretična neopredeljenost precej povečala zmedo, ki odlikuje inteligenčni problem. Kajti teoretična jasnost in določnost je vsekako pogoj vsakemu uspešnemu praktičnemu delu.

Inteligenca sicer ni popolnoma nov pojav. Vendar ni imela še nikoli in nikjer pomena, kakor ga je zadobila sedaj. To pa iz več in tehtnih razlogov.

Z naraščajočo kulturo, zlasti s kapitalistično kulturo preteklega in tega stoletja, z njeno čimdalje večjo potrebo po izobraženem delavstvu je namreč število inteligence rapidno narastlo. Postala je gospodarski, postala je vsled tega nujno političen in socialen faktor. Vse to, zlasti pa v gotovem oziru nemajhni moralni vpliv inteligence na druge stanove in razrede nam razloži, da in zakaj so se začele zlasti politične stranke bolj in bolj zanimati za ta novi problem in ga obenem tudi tolmačiti — kajpada vsaka v svojem pravcu.

Socialistične stranke se za ta »novi srednji stan«, kakor ga imenuje Bernstein*), doslej niso dosti zanimale. Zakaj, si je lahko razložiti. Preveč je bila inteligenca doslej po svoji zgodovini, po svojem proizhodu in razvoju prepojena z duhom proletariatu nenaklonjenega meščanstva.

Vendar pa vse to socialistov ne more in ne sme ovirati, da ne bi motrili tega problema z vso objektivnostjo, z večjo nego se je to sem in tja dosedaj godilo. Ta objektivnost mora že rezultirati z njihovega stališča; raziskovati in preučevati vsako stvar s strogo znanstvenega stališča. A tudi subjektivnega razloga ni, da bi zanemarjali inteligenčni problem. Zakaj gospodarski razvoj vodi neizogibno inteligenco v smeri, kjer bo hočeš nočeš morala stopiti z vsem ostalim proletariatom v čim ožje stike. »Z vsem ostalim«, pravim. Kajti razvoj jo vodi v smeri popolne proletarizacije.

Da pa razumemo inteligenco, kakršna je, si je treba ogledati pred vsem njeno gospodarsko in socialno strukturo, razmotriti je treba psihologične osnove čisto izjemnega stališča, ki ga

*) „Die Intellektuellen und die Reichstagswahlen“, Soz. Monatshefte J. 1911 str. 1589.

zavzema ta stan v sedanji družbi, in proučiti razloge, zakaj se inteligenca v sedanjem ostrem boju razredov skoro vseskozi pusti voditi od drugih, zakaj vedno le omahuje in se ne more odločiti na nobeno stran, ali kratko — razloge njene indiferentnosti.

Tako lahek se je zdel problem osvoboditve, zenačenja in bratstva človeštva še pred nekaj desetletji. Nič drugega ne bi bilo treba po mnenju tedanjih ineteligentov, ki jim je buržoazija drage volje prepustila vodstvo v boju proti fevdalni državi, nego pametnih, liberalnih državnih osnovnih zakonov, da zasije solnce svobode in razlije blagostanje vsepovsod. Prišli so res zastopniki ljudstva, izrekli so teoretične principe francoske revolucije in so jih uzakonjali. Zdelo se je, da je hrepenenje utešeno, svoboda dosežena.

Tu pa je posegel vmes nov činitelj — kapitalizem, čigar ekzistenco je sicer človeštvo videlo in čutilo že prej, čigar pravi in dalekosežni pomen je pa razumelo samo nekaj izvoljencev človeškega spoznanja in misli. Stopil je vmes z železno nogo in tako temeljito je porušil vse iluzije o svobodi in bratstvu, tako energično je začrtal zakonom, ki so mu bili po besedilu protivni, one ozke meje, v katerih životarijo še dandanes, da je odmaknil svobodo in enakost dalje, nego se je zdela odmaknjena kedaj poprej. Toda dočim so drugi stanovi in razredi novi položaj takoj razumeli in mu prilagodili svoje dejanje in nehanje, strmi inteligenca še dandanes vanj, kakor v nekakšno novo, nerazumljivo čudo. In iz tega hipnotičnega strmenja, ki je moralo imeti tekom časa za posledice popolno politično indiferentnost, se še do danes ni popolnoma zdramila.

Čudno je to tem bolj, ker je resnični položaj inteligence dandanes skoro popolnoma sličen položaju delavstva. Včasih mu je celo do pičice enak ali pa je celo slabjši. Zlasti velja to za nižje kategorije uradništva, ki je notorično materielno dostikrat slabše situirano, nego kvalificirano delavstvo.

Silni navpliv na inteligenčne poklice, izvirajoč, kakor bomo videli, deloma iz socialne potrebe, deloma in razredne politike, je namreč provzročil, da so ponekod inteligenčni poklici že zdavnaj prenapolnjeni*), ali pa bodo vsaj prenapolnjeni v najkrajšem

*) Razume se samoobsebi, da je izraz „prenapolnjen“ treba umevati v kar najbolj relativnem zmislu, namreč s stališča sodobne družbe, kakor vobče vse pojme socialnih ved. Če je naprimer zdravniški poklic „prenapolnjen“, mislimo s tem, da mu ustroj te družbe ne daje dovolj dela in zaščitke, in s tem dovolj podlage za njegovo ekzistenco. To pa iz enostavnega razloga, ker mora siromak hirati in umirati brez zdravnikove pomoči, zakaj vsled pomanjkanja sredstev ne more plačati niti

času. In bolj ko raste število, bolj raste tudi njena beda in njena proletarizacija, »raste z vsako maturo«^{*)}. Povsod lahko opazimo, kako se pulijo na primer zdravniki, odvetniki in dr. za vsled konkurence bolj in bolj se zmanjšujočo klientelo, koliko je kompetentov za vsako še tako slabo plačano uradniško mesto.

Vse to — na eni strani pomanjkanje kapitala, na drugi pa polagoma, a tem bolj gotovo se manjšujoči dohodek vsled konkurence — pa je moralo imeti za neizogibno posledico popolno proletarizacijo inteligenčnih poklicev^{**}). Inženir, elektrotehnik, knjigovodja, ki vsled tega ali onega razloga ne prija svojemu delodajalcu, je lahko jutri prav tako postavljen na cesto, kakor zadnji težak. Toda če ta še razmeroma lahko dobi delo drugje — pri prvem to že ni več tako gotovo. Spominjam le na v tem pogledu značilni dogovor nemških kemičnih tovarnen, po katerem ne smejo sprejeti v službo nobenega inženirja, ki je bil odslovljen vsled »renitentnosti«[»] iz privatne službe. Buržoazija čuti instinktivno, da bi ta sloj, ki tvori sedaj navidezen most med njo in proletariatom in tako nekako zakriva in izbrisuje ostro mejo, ki jo loči od njega, postal zelo nevaren, kakor hitro bi bil zrevolucioniran. Zato ji je tem več ležeče na tem, da se vsak tak pojav zaduši v kali.

Vzpričo tega pa se je moralo pojaviti vprašanje, kako da baš inteligenca ne more spoznati svojega resničnega položaja, oziroma zakaj ne izvaja iz tega spoznanja posledic, zakaj ne stopi, kakor zahteva Clemenceau, to- ali onstran barikade. Odkod to, da je ravno inteligenca in skoro bi lahko rekli, edino inteligenca tako indiferentna in neaktivna, ko gre stvar za lastne življenske interese.

Vendar pa ni upravičeno, da vzpričo te navidezno majhne razvidnosti sklepamo roke, zakaj prav ta stan z blestečim nanjega, niti predpisanih zdravil. Da bi tega ne bilo, bi se prav tako lahko ali pa še lažje govorilo o pomanjkanju zdravnikov. Iz istih razlogov se naprimer v dijaških listih rado svari dijaštvo, naj ne študira tega ali onega predmeta, pa če ima še toliko zanimanja zanj, ker se mu sicer utegne pripetiti, da bo vsled prevelicega idealizma stradal kruha. Vzpričo tega pa še nadalje govoriti o idealizmu poklica in poklicu iz idealizma, je več kakor fraza.

*) Reimer, Die Stimme der Intellektuellen, „Kampf, 1911, str. 403.

***) Pred kratkim je bilo čitati v listih, da so zahtevali dunajski odvetniški kandidatje kot ekzistenčni minimum mesečno plačo — sto kron. Ta plača gotovo ni sijajna. Da pa je bilo treba celo to zahtevati in jo vrhutega postulirati kot nekakšen minimalni zahtevek, priča, da so dejanske plače v resnici še slabše, najbrž mnogo slabše.

slovom inteligence noče ali ne more razumeti svojega položaja. Je marveč dovolj tehtnih razlogov, da je tako.

Pred vsem je v takih stvareh odločujoča gospodarska in razredna fiziognomija inteligence, vzlic vsem izravnujočim tendencam, veliko bolj nejasna in neenotna, kakor kateregakoli družega stanu, zlasti stanu ročnih delavcev. Kajti ne samo, da imajo nekateri inteligenti komaj dohodek kvalificiranega delavca, med tem ko imajo zopet drugi — čeprav znatna manjšina — dohodek, ki mu omogočuje popolnoma meščansko socialno ekzistenco. Tudi razen tega je tisoč zelo različnih interesov, včasih namišljenih, včasih resničnih, ki vlečejo posamezne inteligente vsak v svojo stran.

Če hočemo torej razumeti to neodločnost, ki je res včasih zelo podobna majhni intelektualni razboritosti, moramo analizirati in opredeliti te interese vsaj v glavnih točkah in poiskati rezultanto njihovih smeri. Proučiti nam je treba proizhod inteligence, socialni položaj njen v sedanji družbi ter njeno nehvaležno in slabo plačano nalogo, tvoriti most med buržoazijo in proletariatom.

Če torej preotrimo proizhod inteligence, opazimo pred vsem zanimivo dejstvo, da je proizhod teh »duševnih delavcev« precej drugačen, nego-li drugih delavskih stanov. Svoje vrste izpopolnuje namreč v znatni meri iz meščanskih krogov. Meščanstvo sili v ta stan iz več razlogov.

Mali in srednji meščan se poizkušata tem potom ubraniti grozeči proletarizaciji. Instinktivno čutita, da pritiska velikega kapitala, čegar razdirajočo tendenco čutita na svojem malem obratu, ne bosta prenesla in ne moreta prenesti, ali vsaj ne, če bi delila svoj imetek med količkaj številno potomstvo. Zato žrtvujeta če treba vse, da pripomoreta svojim otrokom do inteligenčnega poklica, ki naj jim pripomore vsaj navidezno do socialno enakovredne ekzistence. Pa tudi tisti del meščanstva, ki ni ravno iz materialnih razlogov prisiljen, iskati si slabega zaslužka v teh poklicih, sili v inteligenco, bodisi vsled socialnega ugleda n vpliva, ki ga nudi ta stan zlasti v nekaterih svojih panogah, bodisi tudi samo, da nekako opraviči svojo na renti temelječo brezdelno ekzistenco.

Ne glede na vse to je pa tudi v interesu buržoazije kot vladajočega razreda, da zasede politično in socialno uplivna mesta, zlasti pri upravi, s svojimi pristaši.

V konservatizmu človeške prirode je pa utemeljeno, da človek še dolgo potem, ko je bil vržen iz svojega prvotnega mi-

ljeja, hrani v sebi kot nekaj najsvetejšega spomin na ta milje. Odtod dejstvo, da tisti, ki so prišli v katerikoli inteligenčni poklic iz meščanstva, nikakor ne morejo in nočejo spoznati popolnoma novega položaja, v katerem se sedaj nahajajo. Kar najskrbnejše goje marveč varljivo iluzijo, da pripadajo še vedno razredu, ki jih je že zdavnaj pahnil od sebe kot neenakovredne.

Iluzije so končno po ceni. Buržoaziji so take iluzije večinoma čisto všeč. Ne stanejo je nič, k večjemu utrjujejo na drugi strani njen vpliv. Zato celo po možnosti skrbi, da ne izginejo.

Ta meščanski milje pa ni obdržal v obeležju svojega vpliva samo onih elementov, ki so izšli iz njega. Njegov vpliv je bil marveč — kakor vsacega gospodujočega razreda — tako močan, da si je vedel in znal asimilirati in prilagoditi tudi večino onih inteligentov, ki so prišli v ta poklic od drugod, iz proletariata.

(Konec.)

Pregled.

Iz časopisov in revij.

V P r e h l e d u (l. X. št. 2. in 5.) razvija V. J. Hauner, češki žurnalista, zanimljiv in za Čehe nov nazor o vnanji politiki Avstro-Ogrske. Ta nazor se bistveno razlikuje od onega, ki je doslej vladal v češki politiki. Doslej je bila vnanja politika za Čehe nekaj, kar jim ni bilo simpatično, čemur so baje morali nasprotovati a priori. Sicer pa je na sploh bilo zanimanje za vnanjo politiko neznatno in omejeno na ozek krog ljudi. Da bi se bil kdo izmed Čehov nekako po poklicu bavil z vnanjo politiko, se ni dalo opazati. Niti ne žurnalistika. Vzrok zato je več: parlament se ne peča z vnanjo politiko, marveč delegacije, kamor se voli le izbrano število poslancev — navadno vedno isti ljudje; narodnostni spori absorbirajo vse najboljše moči, v zadnjem desetletju jih je izčrpaval zlasti tudi boj za demokratizacijo parlamenta. Razven tega je doslej bila diplomacija domena najvišje aristokracije. In dualizem v monarhiji ne pospešuje zanimanja za vnanjo politiko, ker vsaka polovica

države ima svojo: Avstrija industrialno, Ogrska pa agrarno.

Stališče Čehov napram vnanji politiki je skoro vedno bilo nejasno; zamenjavali so in v zmoti mislili, da morajo biti opozicionalci i glede vnanje politike, ker so jim bile nasprotne razne avstrijske vlade. In vendar je vodstvo vnanje politike v rokah, ki niso parlamentu odgovorne — vsaj ne direktno. Tako so Čehi oponirali državi, in nele vladi. To dvoje je pa bilo treba ločiti. Vnanja politika ne more biti drugačna kot državna. Na tem, da je država mogočna in njena politika smotrena in dobra, pa imajo Čehi velik interes. Za državnimi mejami Čehi niso več Čehi, ampak Avstrijci. To sledi iz aksioma, da bi mali narodi brez Avstrije ne mogli dolgo ubraniti svoje ekzistence.

Seveda je težko dognati, kaj je dobra vnanja politika. Za Nemce ona, ki bi jih priklopila k nemški državi, Jugoslovani bi radi tesnejšo zvezo s svojimi rojaki v inozemstvu, četudi si niso na jasnem, kako; Ogrji imajo pa zopet svoje posebne

težnje. Le Čehi nimajo nobenega interesa na tem, da bi Avstrija bila oslABLJENA. Zato so uspehi ali neuspehi države v vnanji politiki v korist oz. v škodo Čehov. Zato se je pri presojanju vnanje politike treba postaviti na višje stališče, nego je ono vsakdanje notranje politike.

Vnanja politika je predvsem narodnogospodarska politika. Avstrijska ne more biti kolonialna, ker nimamo kolonij; zato mora biti trgovska; skrbeti mora zlasti zato, da, ker se iz Avstrije močno izseljuje prebivalstvo, se temu v tujini ne napravljajo nobene težkoče. Avstrija je industrialna; zato mora iskati prostora za eksport. Balkan in Rusija imata dosti prostora za naše industrialne izdelke. Največ industrije v Avstriji je na Češkem. v čeških rokah je čedalje več. Odtod eminentni interes Čehov na vnanji politiki, ako naj bo dobra.

Češko vnanjo politiko delajo trije faktorji: tisk, poslanci in trgovci. Postopajo pa čisto neharmonično. Trgovci se pritožujejo, da se prva dva činitelja premalo brigata za češko vnanjo trgovino. Žurnalistika nima še smisla za podpiranje češke vnanje trgovine. Kako pa naj pišejo žurnalisti o stvari, ki je sami ne poznajo? Vnanja politika časopisov se črpa iz nemških listov, in še tisto ni dosti vredno, ker ni objektivno in samostojno.

Enako slabi kot žurnalistika so tudi poslanci. Pravzaprav se izmed vseh čeških poslancev pečajo le dva trije z zunanjo politiko. Dr. Kramář, Kloufáč, Masaryk.

Da je vnanja politika močna, mora biti v notranjosti solidarnost. Treba je močne armade oz. marine. Položaj Avstrije se ne da primerjati z onim Švice, Belgije ali Holandske. Mora se opreti na krepko armado in marino. Armada sama še ne pomenja vojske. Da se dosežejo cilji vnanje politike, ki so trgovski in gospodarski, je treba podpirati vse faktorje, ki so pri tem odločilni, torej tudi armado.

Za ta svoja izvajanja prevzema Hauner sam vso odgovornost. Koliko jih bo češka politika upoštevala, se bo že pokazalo.

Z bojišča nemško-danskega.

O razpravi „z bojišča nemško-danskega“ mažarskega sociologa Jászija v slovaški reviji Prúdy smo že v I. št. „N. Z.“ začeli poročati. V nadaljnjem razpravljanju opisuje Jászi stremljenja nemške birokracije, kako bi v čim-krajši dobi ponemčila provincijo, kjer prebivajo Danci. Ustavna kriza je celo situacijo poostrila. Dunajski mir leta 1864. je prebivalcem podvrženih provincij dovolil, da si skozi 6 let lahko izberejo, če hočejo biti nemški ali danski državljani; če bi se preselili, bi mogli svoje imetje prenesti na Dansko ali pa ga pustiti na starem kraju. To je „Optantenfrage“, ki je povzročila mnogo šikan in nasilja. To zmedo je povišal § 5. praškega miru iz 1866., ki je izrekal, da naj se severni okrajji Slezvika, ako bi z glasovanjem izrazili željo, da se priklonijo k Danskemu, vrnejo temu kraljestvu. S to odločbo je danski iredentizem dobil zakonit temelj in dansko ljudstvo v Slezviku je do l. 1878., ko je dunajski mir to dispozicijo preklical, mislilo, da je le začasno pripojeno k Prusiji in da se bo lahko na podlagi ljudskega glasovanja vrnilo k svoji rodni državi. To upanje je podpirala vsaka nerodnost pruske birokracije. Ko pa se je izkazalo, da je to upanje prazno, se del optantov ni izselil, marveč je ostal v Slezviku kot danski državljani, drugi del se je pa vrnil kot danski državljani, in tako se je zgodilo, da ti niso bili ne nemški ne danski državljani po pozitivnem pravu. Leta 1898. je na Danskem živelo še okoli 4000 optantov z 12000 otrok, brez političnih pravic, in pruska policija jih je lahko izgnala, če bi pokazali svoje dansko mišljenje. Tega razmerja se je posluževala pruska oblast, kadar je hotela Dance kaznovati in kro-

titi. Birokrična rabulistika je to razmerje izrabljala tako, da je Dancem lahko kadarkoli jemala politične pravice; to se je godilo zlasti ob volitvah, da so se napravili volilni imeniki v korist Nemcev.

Pod starim cesarjem je bilo še dosti čedno; vsaj brutalnosti ni bilo. Novi cesar pa ni bil zadovoljen z dotedanjim tempom razširjanja nemške kulture in je vrgel enostavno iz šole danščino, ki je bila v dveh tretjinah vseh ur učni predmet in jezik. Še danes zastoj zahteva prebivalstvo, da bi se vsaj dve uri učila danska materinščina v šoli. To naredbo so Danci imenovali „jezikovni umor“. Ta jezikovna politika je otrovala šlezviške razmere na celī črti. Ljudstvo, zadeto v svoji starodavni kulturi, se je začelo organizirati, prebujati k zavesti, agitirati. Pruska junkerska pamet je to naravno reakcijo ljudske duše razumevala kot iredentizem. V resnici se je porodil ta čustveni iredentizem. Začelo se je „izseljevanje duš“ na Dansko; kajti ljudstvo je iskalo zavetja v danskem književnem jeziku. Med ljudstvom in prusko oblastjo je nastal nepremostljiv prepad. Pruska gosposka si je hotela pomagati tako, da je pruska država nakupila za 8 milijonov mark zemljišč in napravila iz njih državne dominije, da je dobila vpliv z novimi veleposestvi na sestavo „Kreistagov“. (Dalje.)

Literarni.

Cavour. — Von Walter Friedensburg. I. Bd. — Gotha 1911. Friedrich Andreas Perthes A.-G. — S sliko.

Prvi zvezek obširno zasnovanega dela. Zdi so nam, da je celo preobširno zasnovano. Če pa že to ne, pa so prav gotovo posamezna poglavja razpletana preveč na dolgo in široko. Osebnost, o kateri Friedensburg piše v ti knjigi, je tako pomenljiva v zgodovini moderne, mlade Italije, da je nemogoče, omejiti se strogo na osebno delovanje in uplivanje Cavourja v javnem in

privatnem življenju. Pravzaprav je tega strogo privatnega življenja pri Cavourju bore malo. Baš zato pa se ne da izbrisati utis, da so v knjigi preobširna poglavja, ki nam pripovedujejo o Cavourjevem pokolenju, njega vzgoji in šolanju, njegovem potovanju po inozemstvu, njegovem kmetovanju, trgovini in gospodarstvu. Ne sodijo v okvir takšne študije, kot naj bo „Cavour“. V kolikor pa so neobhodno potrebni življenjski podatki za razumevanje celotnega dela, bi morali biti obdelani vse drugače. To se osobito čuti ondi, kjer knjiga začenja opisovati Cavourjevo poseganje v politično življenje: iz žurnalista, nacionalno ekonomičnega pisatelja se polagoma razvija politični delavec, državnik in mislec — stvaritelj nove Italije. Nedvomno bi tudi bilo bolje, če bi bil pisatelj manj v ospredje postavil Cavourjevo osebo in nam raje točneje in natančneje orisal ves razvoj, kako se je začel in izvršil proces zedinjenja Italije pod vplivom in delom Cavourjevim. Prvi del obsega štiri knjige, v katerih so opisana Cavourjeva otroška in mladostna leta (1810—1834), leta priprave (1834—1847), politični pričetki (1847—1848) in Cavour poslanec (1848—1850) do vstopa v ministerstvo. Za naš čas in naše razmere, ker smo neposredni sosedje mlade Italije, je gotovo izredno zanimljiva i doba i osebnost Cavourjeva, — če se že ne bi hoteli ozirati na analogna stremljenja, ki jih opažamo že več let na slovenskem jugu. Zato je knjiga vredna, da se čita in premišlja. Spisal je pa ni pisatelj, marveč učenjak. In to je škoda.

Dr. Ljudevit Pivko, Zgodovina Slovencev, 3. snopič, Ljubljana, 1911.

V „Poljudno znanstveni knjižnici“, ki jo izdaja „Slovenska Šolska Matica“, je izšel 1911. zadnji del Pivkove Zgodovine Slovencev, ki obravnava devetnajsto stoletje. Knjiga obsega

sledeče odstavke: 1. Na pragu 19. stoletja. 2. Francoska Ilirija. 3. Predmarčna doba. 4. Leto 1848. 5. Bachova doba. 6. Za ustavnih bojev. 7. Pregled po najnovejši dobi. Literatura.

Kar se tiče literature, je navedena bibliografija, ki je deloma preširoka, deloma preozka. Ker je knjiga sestavljena — kakor naravno — na literarnih pripomočkih, naj bi se bili navedli ti pripomočki, ki bi došli prav vsakemu, kdor bi se hotel sam podrobneje poučiti o kakem predmetu. Tako pa nahajamo med objavljeno literaturo n. pr. Müllenhoffovo „Deutsche Altertumskunde“, Palackega „Dějiny národu českého“, Wattenbacha „Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter“, podrobne razprave o hrvaški zgodovini iz Rada jugoslavenske akademije, Srbovo „Sedesát let polit. zápasu o práva národu českého“ in mnogo drugih. Ne rečem, da se ne najdejo dotikališča, toda le pri zgodovini velikega stila, kar pa Pivkova že po svojem namenu ni hotela in ni mogla biti.

Nasprotno pogrešam v navedeni literaturi marsikako delo ali razpravo, ki bi res nudila vsakemu pouk v okvirju slovenske zgodovine, n. pr. Grudnove „Cerkvene razmere med Slovenci v 15. stol. in ustanovitev ljublj. škofije“, Trubarjev Zbornik, Kidričev „Epilog k Trubarjevemu Zborniku“, Jagičev „Ein Kapitel aus der Geschichte der südslavischen Sprachen“, Oblaka „Eine Bemerkung zur ältesten südslavischen Geschichte“, Kronesova „Die deutsche Besiedlung der östlichen Alpenländer“, Dopscheva „Die ältere Sozial- und Wirtschaftsverfassung der Alpenslaven“, Rutarjevo „Jedinstvo slovenskih dežel od VII. do XIII. stoletja“, Vrhovčev „Grmanstvo in njega upliv na Slovanstvo v srednjem veku“, Kaspretove „Razmere gorenjskih kmetov okolo leta 1500“, Parapatovi „Turški boji v XV. in XVI. veku s posebnim ozirom na

Slovence“, Levčevi „Die Einfälle der Türken in Krain und Istrien“, Parapatovo „O kmečkih puntih sploh in o uporih leta 1573. posebej“, „Die österr. ung. Monarchie in Wort und Bild“, Prijatelj „Janko Kersnik, njega delo in doba“, „Slovenski Štajer“, „Časnikarstvo in naši časniki“, Trdinovi „Bahovi huzarji in Iliri“, Apihovi „Deželni stanovni kranjski od 1818—1847“, Levčevi „Odlični pesniki in pisatelji slovenski“, Tumovo „Jugoslovansko vprašanje in Slovenci“ itd.

Taka in podobna dela bi se bila morala imenoma navesti, a ne spisi, ki imajo komaj kako zvezo s predmetom, ali pa niso tako važni za slovenskega človeka, ki ni zgodovinar strokovnjak po poklicu. Ne zadošča samo imenik pisateljev, katerih razprave uporabljamo, marveč je treba gledati na to, da trud in pridobljene izkušnje niso izgubljene za naslednike. Slovenski učitelj, ki mu je knjiga v prvi vrsti namenjena, bi moral dobiti jasen pregled temeljnih spisov o slovenski zgodovini. Tako pa bo moral kljub tej literaturi brskati po raznih časopisih, ako si bo hotel o tej ali oni dobi pridobiti podrobnejše znanje. Z ozirom na namen, ki naj ga ima knjiga, smatram omenjeno literaturo za izgrešeno.

Kar se tiče vsebine, omenjam naslednje podrobnosti:

Po Marmontovem načrtu bi dobila gimnazijo tudi Idrija poleg Ljubljane, Postojne, Kranja, Novega Mesta, Trsta, Gorice, Kopa, Beljaka in furlanskega Trziča (str. 237).¹⁾ — Opombe pod črto na strani 248.—251. bi boljše spadale v tekst nad črto. — Pri letu 1848. ne bi škodovalo, ako bi se bili navedli glavni slovenski možje, ki so takrat nastopali v javnosti. — Bleiweis ni izrabljaj kot urednik „Novic“ nekoliko svojega vpliva

¹⁾ Dr. Iv. Prijatelj, Slovenščina pod Napoleonom, Veča, 1911.

zoper leposlovna podjetja, ki jim ni stal na čelu sam (str. 267), marveč toliko, kolikor je le mogel¹⁾. — Na strani 270. v 4. vrsti teksta od spodaj naj namesto „državin svet“ stoji „državni zbor“. — Slovenski deželni in državni poslanec je bil Herman, ne Hermann. — Praprotnik ni bil, če sem prav poučen, član kranjskega deželnega zbora (str. 280), ampak deželnega šolskega sveta. — Pri realki v Idriji (str. 282) naj bi se bilo omenilo, da je sedaj državna (od leta 1909.). — Izseljeniško vprašanje dela preglavice avstrijski vladi in parlamentu, Pivkova Zgodovina pa vidi v njem za Slovence še nekako relativno dobroto (str. 286). — Tudi se ponavlja absolutna trditev, da našemu poljedelstvu škoduje uvoz žita in živil (str. 287.)

V celoti moram reči, da je ustavna doba obdelana patriarhalno. To se pravi: Knjiga nam, razen malih izjem, ne podaja gospodarskih, socialnih, političnih in kulturnih struj med Slovenci. V tem oziru je Pavla Poljanca brošura „Črtice iz slovenskega političnega dela in boja“ deloma boljša, dasi je sicer ekscerpt iz Pivkove Zgodovine. Citatelji ne smejo izvedeti, da imamo Slovenci troje političnih strank. Navajajo se imena slovstvenikov, glasbenikov, slikarjev, a pograšamo seznamek politikov in znanstvenikov. O našem dijaškem pokretu ne slišimo ničesar, o delavskem gibanju seveda tudi ne. Ako se med izobraževalnimi društvi imenoma navajata „Prosveta“ in „Krščansko-socialna zveza“, bi bilo umestno, da se imenujejo še druga, recimo „Akademija“, „Ljudski Oder“, „Zveza narodnih društev na Štajerskem in Koroškem“ itd. Dr. L.

¹⁾ Glej: Grafenauer, Zgodovina novejšega slovstva, II. 1911. — Žigon, Donesek o razmerju med Janežičem in Levstikom, ČZN, 1907.

²⁾ Primerjaj: Agneletto, Slovenske narodno gospodarske črtice, NZ, 1910. — V. K., Naša trgovska bilanca, zaščitna carina in drugo, Veda, 1912.

Popravek.

V „Naših Zapiskih“, mesec maj in april, 1912, sem na strani 113. pod naslovom „Iz literarne in politične korespondence dr. Josipa Vošnjaka“, VIII. priobčil dvoje pisem, ki sem jima označil za avtorja dr. Pavla Turnerja. Nato mi je sporočil dr. Pavel Turner z dne 22. aprila t. l., da ni pisal omenjenih pisem: Levstika je vselej čislal za pravega našega klasika in bil ž njim v osebnih prijateljskih razmerah od leta 1869. do njegove smrti, a kar se tiče pisma iz Peterburga, tam še niti bil ni.

Po tem sporočilu sem si hotel razložiti nesporazumljenje, zato bi bil rad še enkrat pregledal Vošnjakovo korespondenco, ki sem jo imel prvič v rokah 1909. leta. A ravnateljstvo kranjskega deželnega muzeja v Ljubljani mi je odgovorilo, da te korespondence v muzeju sedaj ni mogoče najti. Prejšnji kustos dr. W. Schmid mi je pisal, da je ni posodil po moji vrnitvi nikomur. In tako je iz vprašanja o pristnosti ali nepristnosti Turnerjevih pisem nastalo vprašanje: Kje je Vošnjakova korespondenca?

Dr. Dragotin Lončar.

Od uredništva. — Gospoda v uredništvu Vede nas je v zadnji številki počastila zopet z odgovorom. To pot zaradi naših „odgovorov“ v prejšnji številki N. Z. Ne moremo pomagati ne sebi ne gospodom pri Vedi. Mi smo svoje povedali zadnjič, čeprav ne v tako strašno resni obliki, da bi bili gospodje pri Vedi razumeli, za kaj gre. Ne preostaja nam nič drugega, nego da jih poprosimo, naj še citajo naše „odgovore“. Tolikrat in tako dolgo, da jih bodo razumeli. Pa bo dobro.

